

Mayer András felvétele

(O, V és L)

„Elegem van belőle”, gondolja Vronszkij. „Elég ebből. Miért nevet. Mit nevet így ilyen, fene se tudja, túlzottan.” Kihozta ide a kocsiját, aranyos, vicces, jó a teste, elege van belőle. Anna jut eszébe, miközben nézi a lányt, ahogy az felé fordulva kellelti magát, és tudta, hogy most azonnal, de azonnal visszaviszi a városba. Arra gondolt, van-e a barátai közt valaki, aki azt az erős szenvedélyt, amely egész életét eltöltötte, meg tudná érteni. 'Akármennyit bámulod is, mindig más', mondja Oblonszkij Levinnek. 'Mind más, mindig mások, bár-hogy tanulmányozod is.' Az a lány például, akit legalább három éve kapacitál, hogy jöjjön el vele, és a minap, pedig már feladta, sőt, őszintén szólva, el is ment tőle a kedve, egy fogadáson odasodródott hozzá, és belesuttogta a fülébe, nem viszi-e el másnap kirándulni 'ebben a csodálatos időben'. Oblonszkij nem szereti Vronszkijt. Levin féltékeny rá, meg még nem is igen tudja, mit érez vele kapcsolatban. Nem is akar tudni róla, igyekszik nem gondolni rá. Nem tud olykor nem rá gondolni. Ebbe az emberbe szerelmes az, akibe ő szerelmes. Halálosan. Oblonszkij kedveli Levint, szívesen tölti vele az időt, és bár picit lenézi az elvei meg a fafejűsége miatt, drukkol neki, hogy megkapja végre Kittyt. Pedig sokszor eljátszik a gondolattal, milyen jó volna, az volna az igazság, ha inkább neki sikerülne. Vagy sikerült volna, hogy inkább őt vette volna el, mint a nővérét, meg ilyesmi. Igazából csak ő érdemelné meg azt a kislányt, de ha már így alakult, inkább ez a nagy mamlasz kapja meg, mint az a bosszantóan jóképű, kurtára nőtt katonatiszt. 'Még szerencse, hogy ilyen ala-

csony a fickó', gondolja Oblonszkij, közben meg bosszankodik a saját féltékenységén. *'Te persze nem ismered el, hogy az ember a kalácsot is szeretheti, amikor megvan a házi kenyere, szerinted ez vétek'*, mondja mosolyogva Levinnek. Levin szereti Oblonszkijt, bár szinte semmiben nem ért vele egyet. *'Minek tanulmányozni a nőket, ha olyan kiismerhetetlenek'*, gondolja, de aztán nem mondja ki hangosan. *'Tanulmányozni! Mint valami lábasjóságot.'* Megrázza a fejét. És mélyen elpirul, mert hirtelen arra a furcsán, erőltetetten mosolygó parasztlányra kell gondolnia, akit tegnap pillantott meg a kukoricás mellett egy kis szalmakazalon ülve, ahogy feléje fordult, és fölhúzva az ingét, kivillantotta a mellét.

Kukorelly Endre

Mecsek az idővel

Beszélgetés Kukorelly Endrével

– *Mi jut eszedbe, ha azt mondom: ráérő idő?*

– Nekem komoly meccseim vannak az idővel. Túl sokat is foglalkozom ezzel, mondjuk így, a múltással, ahogy iszonyú sebességgel megy minden, elzúg valami módon. Jól zúg különben, elég jól vagyok, szavam se lehet. Húszéves korom óta írok naplót, és nyilván nem az időproblematika miatt kezdtem bele, de mikor elkezdtem, már erről volt szó, nagyjából semmi másról. Beszereztem egy határ-időnaplót, és fölírtam, hány másodperc van hátra. A leszerelésig. Ugyanis katona voltam. A (napló)írás kicsit még meg is tudja fogni az időt. Megállítani nem, de rögzíti, és ezt hasznosnak gondolom. Elmúlik, hátravan, fölszerelsz, leszerelsz. Ha nem írnék naplót, sokkal ijesztőbben működne, jobban szoronganék attól, hogy elmegy minden, nyom nélkül. Bár igaz, így is jobban félek, nincs megoldás, marad az oldozgatás. Előveszem valamelyik régi füzetet, belekukkantok, megelevenedik az a nap, a napszak, és nem csupán az jön vissza, nem az jelenik meg, amit leírtam, hanem a környéke is, az egésznek az árnyéka is. Tanulságos. Hátborzongató érzés amúgy. Az agysejtek pusztulnak, velük az információ is, satöbbi, ehhez nem értek, viszont kétségtelenül tapasztalom, hogy megfelelő input – például egy naplóbejegyzés –, kiszedi, kilöki az elraktározottakat. Ezek szerint gyakorlatilag mindent raktározok, és bizonyos technológiákkal minden előhívható. Ha nincs apparátus, akkor nem, soha nem jön elő, örökre bennragad, vagy teljesen véletlenszerűen tör fel, mondjuk álomban. A napló előhívja, beindítja, az agy megrendezi, megfilmesíti, és így valamiképp nem (csak) az esemény rögzült számomra, hanem az idő is. Megvan, nem ment sehova.

– *Ezek szerint a naplóidra úgy is tekinthetünk, mint az idő árnyékára. Ha egy szövegben felhasználod valamelyik régi naplóbejegyzésedet, akkor lényegében újraírod az idődet?*

– Egyszer majd, gondolom, bemásolom a naplóimat a komputerembe. Vagy nem másolom be, mert néha kerekedik hozzá kedvem, de ha nekiülök, azonnal elmegy. Az idő újraírására nyilván elvileg nincs idő, nem találhatsz rá időt, mert mialatt visszairod, ugyanaz telik, és akkor azzal meg mi lesz? 1992 óta gépbe dolgozom, nagyon bejött nekem, villámgyorsan visszakeresek bármit, amire szükségem van. És amire nincs szükségem. Füzetekben, ugye, bajosabb keresgél-ni, bár úgy meg olyan dolgokra bukkanok, amik teljesen lefedődtek, és az szórakoztató. Ha bemásolnám, kommentálnám, ezzel továbbírnám a szöveget, őrült meló, szinte még egyszer ugyanannyi idő kéne hozzá. Mint mi. Mint az élet, és

akkor ez már maga a hírhedten reménytelen dilemma, hogy élj inkább vagy írj. Hát (ilyen) problémáim vannak az idővel, kicsit mániákusan újra és újra visszacsúszom ide, gyakorlatilag nem foglalkozom mással. Mint ezzel az egybefüggő valamivel, aminek a végén, állítólag, a halál van. El szoktam játszani azzal, hogy mit és hogyan lehetett volna másképp, lehet, hogy ez az átírásdolog, a szövegeim átdolgozása ennek következménye. Szokás mondani, hogy ha kezdhetném újra, megint pont így csinálnám: én sok mindent másképp csinálnék. Az átírással nyilván frusztrációt mutat, és tény, eléggé frusztrált vagyok abból a szempontból, hogy túl sokszor döntöttem túl rosszul, nem is döntöttem, dőlt magától. Újra és újra kényszeresen előveszek régebbi dolgokat, próbálok rajtuk – most illenék úgy mondani, hogy *javítani*, de inkább – korrigálni. Olyan korrektúrát, amely szándéka szerint kiiktatja a hazugságot. Attól lesz rendben a szöveg, ha minél kevésbé játssza meg magát, minél kevésbé akarja magát játékba hozni. Nem a művi kerül ki ilyenkor, a műalkotás, a mű(vileg előállított), nem (a) valóság, hanem a lélek mesterséges prezentációja. Minél inkább engem képez le, annál inkább van rendben. Nem attól, hogy szép, vagy pedig – Rilke szavával – iszonyú, ilyenolyan technikás, remekül megírt, hanem hogy minél inkább alkotója, létrehozója lelki szerkezetét mutatja föl. Ezáltal válik érdekessé. Mindez korántsem csak az irodalomra vonatkozik, az úgynevezett művészet működéséről beszélek, a *művit* hangsúlyozom. Az (a mű) érdekel, melynek befogadásakor kvázi szemtől szembesülök azzal, aki beszél. Épp ahogy mi most beszélgetünk, azzal a különbséggel, hogy „ő” nem épp hozzám beszél, fogalma sincs rólam, szarik rám, az én befogadói aktivitásom dönt afelől, hogy hozzám szóljon. Vagy ne. Nélkülem nincs, ha kikapcsolom, megszüntetem. Ha odafordulok, akkor nekem mondja, mély érdeke a zseniális befogadó, aki vagyok. És ha őszinte, az abban a pillanatban válik érdekessé, minél őszintebben beszél, annál érdekesebb lesz a dolog, és fordítva, és megint előlről. Neked, nekem, meg aki odahallgat. Az átíráscucc is ezért játszik: azért írom át, hogy érdekes, *tehát* őszinte legyen, *tehát* úgy ítélem meg, hogy nem őszinte. Amúgy nem evidens eljárás, mert azonnal fölvetődhet a kérdés, milyen alapon alakítom át egy, mondjuk, huszonkét évvel ezelőtti szövegem. De azt gondolom, sőt úgy tudom magamról, és megengedem, ez nem bizonyítható hipotézis, hogy amikor régi írásokat újraolvasok, az egykori pozícióból korrigálok, az akkori énem működtetem, nem a mostani javít. (Nekem) *megfelelő* alkotás ténylegesen engem tükröz vissza, és én azért írok, hogy tudjak kezdeni valamit azzal a dologgal, amit az egyszerűség kedvéért *énnek* hívok. Össze tudjam mintegy állítani ezt a szerencsére teljességgel széttartó, folyamatosan széteső, hihetetlen gyorsan mutáló, megfoghatatlan valamit. Ha pedig ez a valami/valaki, autentikus munka folyamányaként szöveggé szerveződik, a szövegben mintegy „magamra ismerék”, akkor megvan a dolog. Nevezetesen az (vagyok) *én*. Ezer évvel ezelőtti írásokat olvasva persze úgy van rendben, ha a valamikori arc, az az *én*, jelenik meg, akkor *felel meg* a javítás, ha nem a mait javítom rá, hanem az egykorit retusálok, ha régi, mégis a szöveg *jelenléte* miatt aktuális hamisságokkal kezdek valamit. Ez akkor „lehetséges”, ha a szöveg maga mutatja be, mennyiben nem stimmel az egykori énnel. Amelyik épp korrigál, vélem „én”, tehát korrekt a fölismerése. Megjegyezhetnéd, hogy a hamisságok bőven az *énhez*, a dolog

lényegéhez tartoznak, attól leválaszthatatlanok, ha leválasztom, sérülést okozok, úgyhogy bonyolult. Ugye, az a kérdés, hogy a tyúkszem a talphoz tartozik-e. Hát mi máshoz? És akkor eltávolítandó-e vagy nem? Vagy pedig? És meddig tyúkszem stb. A naplómától egyébként nem várom el, hogy hibátlanul adja vissza, „ami volt”, nem műalkotás, átabotában van odaírva, ami oda van írva, leginkább a lustaság (több-kevesebb sikerrel való legyűrése) működteti, naplóval ilyen jellegű bajaim nincsenek. Az úgymond műveimmel kapcsolatban érzékelem túlzottan is erősen a rájátszást, hogy szebb, okosabb és lazább akar lenni, mint amilyen vagyok, hogy kilóg a lóláb, na ezeket a lólábakat próbálom leoperálni.

– *Tehát azért javítasz, mert akkor nem azt írtad le, amit valójában akartál?*

– Leírtam, azt írtam le, mi mást, és tévedtem, rosszul csináltam. A műalkotások (szinte) mindig hibásak, hemzsegnek bennük a hibák, hiba alatt az inautentikusát értve. Mind, aki *működik*, jobb és szebb óhajt lenni, más akar lenni, mint ami, normális úgy. Unalmas. Ez meglátszik, meglátom, nemcsak saját magamnál, mások dolgaiban is, túrhetően érzékeny lévén erre, külön tudom választani a szövegben a tehetséget a hamisságtól. Elismerve a tehetséget, érzékelem a hamisságot, tudnék sorolni érdekesebbnél érdekesebb neveket. Tehetséges és hamis, létezhet így, egyszerre – és ez elég vidám így. Gondolom, amúgy mindenki képes a megkülönböztetésre, alapvető atavizmus benned, nem maradnál életben, ha nem vennéd le, nem éreznéd szinte egyből a hátsó szándékot. Azt is, hogy nincs mitől tartanod, és így tovább, mégis, mindez gyakorlást, edzést kíván, erős koncentrációt, a dologgal való intenzív, megszakítatlan, szorgalmas foglalkozást, munkálkodást, elhal minden adottság. A tehetség a benne rejlő potenciált vagy kihozza magából, vagy nem. Mondjuk a Törőcsik vagy a Varga Zoli nevű futballistákból mennyire jött ki a potenciál, illetve mennyire nem, szép játék, összevethető a lehetőség, meg hogy ki mit hoz ki magából. Ha tehetséges gyakorlatilag nullát teljesít is, két-három mozdulat alapján látható, milyen lehetőségek rejlenek benne: ehhez azért szem kell, ám nem *kilátástalan*, szem azért mégiscsak akad a fejen. Saját szövegeimmel kapcsolatban durva és radikális vagyok, megengedem magamnak a kőkemény kritikát, kegyetlenül belenyúlok, változtatok, hogy megszabaduljak azoktól a hazugságoktól, amiket felfedezek bennük. Könnyen lehet, hogy a javítások után sem stimmel majd, mégis, gondolom, inkább sikerül. Másokkal kapcsolatban is elég jól megy ez a processzus, olvasószerkesztő-szemem van, sorról sorra ki tudom hozni a szövegből a potenciált.

– *Huszonévesen bizonyos kívülállással, némi pesszimizmussal szemlélted a kortárs irodalmat. Ennek az lehetett az oka, hogy már akkor érzékeny voltál a hamisságokra?*

– Teljességgel reflektálatlan voltam ebből a szempontból. Volt ízlésem és elgondolásom a művészetet illetően, és persze kinek nincs. A mentális struktúra vele kompatibilis más struktúrákat képes nagyobb nehézségek nélkül befogadni. Ha az ízlésszerkezeted nem passzol a sült csirkével, nem fogod megenni, kivédekezi, kitolja a szervezeted, ha a sült csirkével és a kis mellű nőssel vagy kompatibilis, akkor sült csirkét eszel és kis mellű nő után futkározol, ennyire egyszerű. Baromi primkó gépezet vagyunk. Mindamellet, hogy bonyolult egyenlet is, de, ha jól emlékszem, az egyenletek hatékonyan egyszerűsíthetők, a végén meglepően egyszerű – noha egyszerű – eredmény jön ki. Ha bizonyos mechanizmusokat

mindenképp le akarsz írni, és elszánod magad, azok eléggé leírhatók. Az egyszerűsítések révén viszonylag jelentős átláthatóság alakul ki, amit aztán legjobb gyorsan elfelejteni, mert az nagyon is a teória terepe. A praktikus életben minden szubtilis.

– *A végtelenül bonyolult világra sikeresen alkalmazható egyszerűsítés hatással van a szövegeidre?*

– Nem hiszem, hogy leegyszerűsítek. Inkább nem turbósítok. Élvezettel használok redundáns(nak minősíthető) elemeket, élvezem hallgatni is, az ember hallgatja magát. És ha oké, akkor vigyorog elégedetten. Ugye van élet és irodalom, *való* és *művi*, és a mindennapi diskurzusban rengeteg töltelékszót használunk, a befogadást elősegítendő, hogy a gondolatmenetnek utána lehessen eredni. A redundancia kvázi kipárnáz a lényeginek. Vagy épp beszéd közben gondoljuk végig, amit mondandók vagyunk, pontosabban a beszéd gondolja végig, az pedig bír egyfajta ütemmel. Van, hogy kihagyunk, mert a nyelv által és a nyelv felől nézve túl gyorsan futtatjuk le az ügyet. A redundancia fölösleges, felhobosított, kihagyandó, kigyomlálandó, az általam előszeretettel alkalmazott redundanciák viszont tudatosan beépítettek. És hatásosak, ki van próbálva, felolvasásokon az ilyen módon szervezett szövegek sorra-rendre bejönnek. Kedvenc szerzőm Thomas Bernhard, rendkívüli módon alkalmazza ezt a technológiát, iskolai dolgozathoz húznák az ismétlődéseit, noha pont attól olyan rémisztően mulatságosak az írásai, amilyenek. Én használom is meg nem is, attól függ, nulla teória, nulla preconcepció, az írást nem előzi meg semmi, a már valamennyire meglévő részek koncipiálják az elkövetkezendőt. Nem akarok *így* vagy *úgy* írni, *írom vers*, *ahogy jön*, hogy egy klasszikus dilettánst idézzek. Hinunter sinket der Wald, hogy kicsit Hölderlinezzek is: igyekszem befelé menni, lemenni, amíg lehet, és magára a már magként valamilyen állapotban meglévő részekre hagyatkozni. Mindezek együttműködnek egyfajta kemény reflektáltsággal, ugyanakkor mégis csak inkább a szöveg „akarataira” hagyatkozom. Ahogy ő maga jön elő, és megy, amerre megy, a reflexióim erre az önmozgásra vonatkoznak. A reflexió tárgya nem az, hogy baromira kijavítsam magam, hanem hogy, ugyan, vajon eléggé megengedtem-e magamnak, hogy őszinte legyen a beszéd.

– *És mi van akkor, ha az ember őszintén beszél, és mégis valótlanosság keveredik a mondanójába, mert épp az és annyi valótlanosság kellett az őszinteség kifejezéséhez?*

– Ezt egyszerűen meg kell oldani. Az írás ilyen megoldozás-sorozat. Rávilágítani saját őszintétlenségeidre őszintébb gesztus, mint eleve kiiktatni. Ha leírva valamit rájössz, hogy rossz, húzol egy vonalat és fölismered, hogy rossz helyre húztad, akkor vagy meghagyod, vagy érvényes megoldást találva kitörölöd. Vagy kiradírozod, vagy nem, nincs törvény, ez szintiszta „művészeti probléma”, nem morális kérdés. Akkor erkölcsös, ha pusztán az esztétika szférájában marad, ha ez a bázis: úgy biztos nem hazudik – ha szabad ilyen jelentős szavakat használni. Egészen a zsigeri idegrendszerre engedném rá, az érzékiből indítanék, abból, hogy eleve jól akarom magam érezni, fizikailag, lelkileg, szellemileg, ez pedig úgy mehet, ha az idegrendszeremre, érzéseimre, az érzéseimre hagyatkozom. Be is válik, igazán nincs szükség egyébre, az érzéki önmagában alapozza meg a létezést, ezen az *érezd magad jól*-bázison szép rendszeren el lehet tölteni az életet.

Nem egyszerű, nehéz ügy, nem mindig működik flottul, hisz másképp szocializálódasz, szinte folyamatos tiltás alatt áll ez a szféra. Azt gondolom, hogy így kellene élni, így volna jó, és adott esetben megy is, én nem mondanám, hogy nem érzem magam jól a bőrömben. Ilyesmit nem divat hangoztatni, a „jó érzést” fölülírja az a problémahalmaz, amiben nyakig merülsz, folyamatosan beleütközöl, és ez „rossz érzést” okoz, tagadhatatlan. A kérdés csak az, megengeded-e magadnak, hogy mindenekfölött jól legyél, vagy hagyod, hogy elvegyék a kedved. És úgy járkálsz, morc pofával, végig az egy darab életeden. Azt kell mondjam neked, hogy tényleg jól vagyok, most ráadásul nagyon jól, kimelóztam magam, süt a nap, mindjárt megyek vacsorázni, és holnap találkozom azzal a lánnyal, akivel találkozni akarok. Reggel becsöngetett a szomszéd, hogy égve hagytam a kocsim lámpáját. Kimentem, naná, hogy nem indult be az autó, krákogott, az nem volt valami jó. Visszaslattyoztam a házba, rossz volt, ilyen könnyen rossz lesz, rosszra fordul az élet, kis dolgoktól is pokolian. Eltelt vagy tíz perc, gondoltam, hogy na, elég a mérgeződésből, most nekikezdek intézkedni, hívok szerelőt, bikázza be. Megint kimentem, beültem a kocsimba, és, nem tudom miért, újra megpróbáltam beindítani. Beindult. Akkor megint primán éreztem magam, körülbelül ennyi, így megy az élet, és annyi a különbség köztem meg azok között, akik nem úgynevezett „művészetekkel foglalkoznak”, hogy én erősebben reflektálok a jóérzés-problematikára, hogy tulajdonképp mindent ennek rendelek alá. De ugyanúgy ki vagyok szolgáltatva.

– *Bármit is teszel, mindenhez időre van szükség. Hogyan osztanád fel az időidet? Az írás tevékenysége milyen időben zajlik?*

– Mikor egy kitüntetett pillanatodban kezdesz tudatosan a saját életedre nézni, reflektált helyzetbe kerülsz saját magaddal, olyan folyamat indul be, amely magától elrendezi az elrendezhetőket. Fontossági sorrendbe állítja, leválaszt mindent, ami „nem kell”, olyan dolgoktól is megszabadít, amikhez addig veszettül ragaszkodtál, el se tudtad volna képzelni az életed nélkülük. Ez kicsit meghökkenítő. Az a prioritás, hogy az ember érezze magát jól, de ezzel kapcsolatban rögtön fölmerül a nagy kérdés, hogy ugyan mi az alap, ami a jó érzést okozza. Rájön a szervezeted, hogy muszáj megszerveznie az életet ahhoz, hogy megszerzhesse, ami szükséges neki. Számomra ezt jelenti az írás, idáig „hátrálnék vissza”. Tizenhat évesen nem mertem volna úgy fogalmazni, hogy írni akarok vagy fogok, pedig tudtam, hogy irodalommal kell foglalkoznom. Különben baj lesz. Baj is lett, amikor vagy öt évre abbahagytam, nagy baj, csoda, hogy átvészelttem. Ennek az akkori, gyerekkori döntésnek aztán mindent alárendeltem, minden egyéb foglalatosságom radikálisan beszüntettem, egyik napról a másikra, például abbahagytam a futballozást. Az kár. Fociztam továbbra is, de eljöttem a Fradiból, ami a „profizmust”, a hivatást illeti, azt mintegy más területre helyeztem át. Gondolom, ilyen döntéseit mindenki legjobb, ha viszonylag időben meghozza, hogy inkább jól érezhesse magát a későbbiekben, mint szarul, ugyanis ez a durva alternatíva. És aztán már csak vigyázni kell a döntésével kapcsolatban, vigyázni rá: csak akkor változtatni, ha nagyon belülről jön az impulzus. Tizenhat éves kori döntésemet a *Bűn és bűnhődés* olvasása alapozta meg. Nem sokat érthettem a könyvből, annyit mégis igen, hogy erről van szó: erről legyen szó. Ösztönös

döntés, sokkal inkább, mint intellektuális belátás, olyasmi, hogy na, ez az. Ami a leginkább érdekes. Majd pedig a szokásos – bár nem tudom, mi a szokás – üres-járatok, körülbelül tizenöt évig, szinte folyamatos szívás-megaláztatás, legalábbis így éltem meg, pedig konkrétan senki sem bántott. Volt tehát a döntés, de a következményei veszélyesnek bizonyultak. Semmi perspektíva, nem következett be az „akkor most el van intézve az életem” érzés, nem volt elintézve semmi, sőt! Mikor aztán „visszajöttem”, kijöttem a gödörből, úgy döntöttem, hogy mégiscsak írni fogok, ezt egyáltalán nem kötöttem össze azzal, hogy miből fogok megélni. Gondoltam, csak lesz valahogy, megélek alkalmi munkákból, és amíg kitart a pénzem, írok. Magamnak. Ahogy említettem, ez a magamnak-csinálom meg is maradt, és, azt hiszem, ez a szerencsém, emiatt jöttek be a dolgaim. Hogy annyira nem akartam, csupán arra vágytam, hogy hagyjanak békét, ne szóljanak bele. És mikor leginkább úgy tűnt, hogy amivel foglalkozni akarok, és amiből megélni kényszerülök, semmi módon nem eshet egybe, hogy nincs esély, épp akkor lett esély. Ezt nagyon érdekesnek találtam, meghökkentett, és nagyon megnyugtató. Akkor láttam, mennyire jól döntöttem, hogy nem adtam föl. Szerencsére. Mázlim volt. Nem egyszerűen szerencsém volt, hogy nem adtam fel, hanem azért nem adtam fel, mert szerencsém volt. Persze pont az, ugye, a kérdés, hogy mi az a szerencse. Szerencsés, aki abból él, amiben jól érzi magát, amit kitalál magának, és ahhoz, hogy szerencsés legyen, elsősorban szerencse kell, ilyen tautologikus az ügymenet. Meg némi megszállottság: aki ír, az ugyanis állandóan azzal foglalkozik. Ez annak számára, aki ebben van benne, triviális. Viszont be kell látnia. Nincs „ráérő idő”, olyasmi *na most akkor pihenjünk, mert eddig dolgoztunk*, sosem „érsz rá” abban az értelemben, ahogy munkájukkal kapcsolatban az emberek általában megengedik, sőt nélkülözhetetlen megengedniük maguknak, hogy ráérjenek. Fizikusoknak, főügyészeknek és futballistáknak muszáj kikapcsolódnium. Eljárnak, mondjuk, vadászni. Aki ír, nem kapcsol ki. Átkapcsol, de járhatja a motort, direktben van, fölkapcsol négyesbe, vissza hármasba, ez a játék megy, és az illetőn múlik, mit mikor, hová kapcsol, nem más kapcsolgat. Kis túlzással, mert sokszor határidőre kell írnom, ám végül azt is én vállalom, és a szervezetem valahogy beosztja, el is végzi mindig időre. Érzi, mennyit bír, pontosan tudja a beosztást, mikor lazálhat, mikor kell iszonyúan pörögnie, ez roppant fárasztó, de hatékony és szórakoztató is. Amikor elvállalok valamit, tudom mivel jár, milyen sebesség mellett mikor kell belefognom. Nem ez az általános működés, van munkaidő, akkor bekapcsolnak a népek, nincs kecmec, a végén kikapcsolnak, kénytelenek ebből a körforgásból kikapcsolódnium. Nekem nincs penzumom, neki-ülök vagy nem ülök neki, ha leülök, az jó, ha nem ülök le, az is jó. Ha leülök, az se jó, ha nem ülök le, az se jó. Hullámszerűen indul a munka, az első hullámot ajánlatos elkapni és meglovagolni, ha lemaradok, tényleg rossz érzés, valami pótolhatatlant elengedek, elrontja a kedvem, deprimál. Kimarad egy lehetőség, főnnáll a veszély, hogy a következőt épp ezért hagyom ki, veszélyes spirálba kerülhetek, örvényszerűen lehúz, és olykor csak egészen mélyre merülve szabadulok, így működik a lélek, akkor járok a legjobban, ha folyvást dolgozok rajta. Ha folyamatosan dolgozva van a lélek(kel). Fogmosás divat, lélekkel való törődés kevésbé, a gyerekeket, nagyon helyesen, beidomítják a lefekvés előtti

puceválásra, a léleknek max egy Miatyánk marad. A deprimáltság amúgy, furcsa módon, múlik magától is, csak az a kérdés, mikor kászálódsz ki. Folyamatos, nem forszírozott munkálkodás, és az élet úgynevezett apró-cseprő örömei, ez így együtt, nem mondom meg, milyen arányban. Megfelelő arányban.

– *Rengeteget utaztál a világban. Számított ez valamit abban, hogy író lettél?*

– Mikor gyerekfejjel úgy döntöttem, hogy írni akarok, nem azt jelentette, hogy neki is kezdtem volna. Noha persze elkezdtem. Írsz vagy nem, nem feltétlen kritériuma annak, hogy író vagy-e. Nem attól vagy író, hogy írsz, hanem mert úgy döntöttél, és kész. Ha úgy döntök, hogy futballista vagyok, akkor lehet, hogy hasra esek a labdában, nagyon pocsek futballista vagyok, de ki mondja meg, és milyen alapon, hogy nem vagyok az? Valahogy így voltam író, évekig nem is írtam, egy pillanatban pedig, mert úgy hittem, hogy reménytelen, le is beszéltem magam az egészeiről. Elhatároztam, hogy abbahagyom. Amit igazán még el se kezdtem. Természetes módon nem volt fogalmam ezekről a mechanizmusokról, hogy úgyszólván determinálva vagyunk, a szervezetünk képtelen magát lebeszélni. Nem tudsz sokáig ellene menni saját magadnak. Hacsak nem élvezed, hogy folyamatosan leküzdendőkre ütközöl. Valaki élvezi, én nem. Ezért tértem vissza, úgy még hozzá, mintha le se váltam volna, egyből középre, semmi kihagyásérzés, pedig öt évig tartott. Úgy értsd, hogy évekig nemcsak nem írtam, nem is olvastam szépirodalmat, gondosan kerültem, történeti szakirodalmat olvastam, és feltűnően csodálkoztam azon a kollégámon, akinek a kezében egyszer láttam egy Modern Könyvtár-kötetet. Innen jöttem el. Ha atomfizikus, futballista, vagy ha író akarsz lenni, akkor az vagy. Hogy *milyen*, az más kérdés. Kemény felkészülés kérdése, egyszerűen meg kell tanulni ezt-azt. Az utazásaim, egyáltalán, mocorgásaim az életben, mind alárendelődnek folyamatosan annak, hogy író vagyok. Nőügyek, bevásárlás a közértben, anyukámhoz fűződő viszonyom, de hát nem gondolnám, hogy ezzel bármi újat mondok. Csak mert kérdezted. Lehet, hogy egyáltalán nincs közvetlen haszna, főleg következménye annak, hogy utazom, mégis rendkívül hasznosul. Úgynevezett fölösleges tapasztalatok beszerzendők. Gyűjtő típus lévén tapasztalatokat gyűjtök, le is írom, „gondozom”, tudván, hogy sosem fogom semmire fölhasználni. Kitaláltam pár évvel ezelőtt, hogy minden magyarországi községbe eljutok. Semmi cél, eszemben sincs írni róla, igaz, eszemben sincs bármiről írni, pontosabban, az nincs eszemben, hogy erről vagy arról írjak bármit. (Nem) pusztán szórakozásból csinálom, ez is tapasztalat-halomba-hordás, mint bármi, ami amúgy szórakoztat. Vagy unat. Annyi a különbség, hogy nem óhajtok unatkozni. Olyan a működés, hogy minden tapasztalat hasznosul az írás szempontjából. Egyetlen fűszálat nézel egész életedben, és megvan, a tapasztalat belső szerveződés, a szervezeted végzi, nem feltétlen extenzivitás kérdése, hogy mennyire indulsz kifelé vagy mennyire vagy beindulós, alkati kérdés. Alapvetően lusta, mégis sokat izgó-mozgó, egyszerre csak begyorsuló, sőt bedurvuló vagyok, szívesen gyűjtök, és nem gondolom, hogy nincs direkt összefüggés a vágyaim, a hübrisz, az elgondolásaim és a gyűjteményem között. Azt se gondolom, hogy minél több mindent begyűjtök, annál jobb lesz nekem íróilag. „Jó” vagyok „íróilag”, mert képes vagyok „mélyről indítani”, és piszkosul élvezem is mások ettől való meghökkenését, és ez az élvezet

erősen „lemegy”. Magam is meghökkenek olykor, néha meg is ijedek. Bármit tehát nem „íróilag tanulmányozok”, hanem kedvtelve, mert bármiben az egészet figyelem. Ődögök a Pradóban, olvasok, nyomom a szöveget egy lánynak, írom, amit írok, ülök a kertemben, megyek focizni, eszem az anyukám főztjét, alszom vagy álmodozom, ugyanazok a rugók.

– *Olvastam rólad, hogy amikor kicsi voltál, egészen erős fantáziálgatásokba merültél. Ez még most is tart?*

– Úgy kellett magam leszakítani, kitépni ezekből a tripekből. Délelőtt játszottam, és iskolába indulás előtt sokszor csak komoly lelki keszonozás után jöttem föl. Nem szeretek besülyedni, elmerülni, nem jártam még iksz helyen, nem olvastam ipszilon könyvet, inkább ezt választanám, a fantáziálás csúszda. Valamifajta íráspótlék ráadásul, az írás helyét foglalja el, „könnyített kiadás”, noha egyáltalán nem könnyű, ezért nyomaszt, ha belemegyek. Fogalmam sincs, hogyan működnek mások, én alaposan át tudom rendezni a világot. Például „átalakítottam” a futball szabályait. Mivel az egyik lap fölkerít, hogy írjak a fociról, leírtam a szabálmódosításaim, mintegy így szabadulva ki, ez, hogy úgy mondjam, szerencsés megoldás, általában azonban meddő dolgokba keveredek, ennél jóval durvább világrendezésekbe is, és az rossz.

– *És hogyan „fociznak” ma az irodalomban?*

– „Kevesebb a gól” és a maiak „jobban játszanak”. Brutálisan és tiszteletlenül hangzik így a régiekkel szemben, de hát satöbbi. Olyan jellegű a különbség a régi irodalom és a mai közt, mint a régi futball és a mai futball közt. Anno legendás nevek játszottak, kevesebben voltak nagyon nagyok, de ha nézel régi felvételeket, és nem vagy elfogult, elcsodálkozol a sok ügyetlenkedésen, a tötyörgésen és az irgalmatlanul lassú tempón. Legnagyobb játékosok is totyognak a mostaniakhoz képest, mai enbéhármas társaság harminc góllal verné az aranycsapatot. Hárompercenként rúgna nekik egyet, ők meg nem is értenék, mi történik. Ma nevek és legendák kevésbé működnek, viszont mindenki kétszer-háromszor gyorsabb, és olyan technikai-taktikai megoldásokat látni, amihez régi nagyok oda se szagolhatnának. Ami semmit sem von le az értékükből, mégis ez a helyzet. Mikszáth kedvenc írom. Radikális belenyúlás nélkül egyik könyvét sem fogadnám el, tudom, ez durván hangzik: ötletek, szüzsé, stílbravúr, sok minden igen, az egész, úgy, ahogy van, nem. És magasan Mikszáth a legjobb. Akadnak a szabály alól kivételek, mondjuk Arany János olyan típusú zseni, aki tényleg nem hibázik, abban az értelemben, hogy összes hibája-bája zseniális, avultsága a legüdítőbb, „ellene” nem lehet „játszani”, mert lebilincsel. Megállsz, bámulsz. Nemcsak nagy mesterek nagy pillanatait, örök érvényre rendben lévő hibátlan „megmozdulásait”, hanem – noha egész teljesítményük olyan-amilyen – közepesekét, kicsikét is, ez a szép. A fociban. Az irodalomban. A „korok fölöttiek” túl vannak ezen az ügyön, ilyen módon nem egészen stimmel a sporthasonlat, belátom, mindez pedig annyit jelent, hogy a maiak, tanulván a régiektől, hibákból és erényekből, mintegy rájuk kapaszkodva kerülhetnek magasabbra. Nem minden új „nyer” minden korábbival szemben, a trend mégis könyörtelen. Folyamatos tanulás a régiektől, az újabb kiszipolyozza a régebbit, ez nem „szép”, de nagyon a „szép élet” törvényszerűségei közé tartozik. Ha egy (nálam) nagy(obb) vállára

állva messzebb vagy többet látok, még nem leszek nagyobb nála, mai futballisták nem nagyobbak, mint a Puskás. Csak – esetleg – jobb(an tudnak sok mindent). Attól függ, abszolút vagy relatív módon hasonlítod össze. Wagner és Mozart igen, mégis, mai zeneszerzők úgy már nem írnak: az nem működik. Puskásnak a 6:3-as meccsen, az angol tizenhatoson belül megcsinált legendás, emblematis hátrahúzó csele értékéből semmit nem von le, hogy ma már strandon sem jön be. Nincs az a védő. Azonnal kitesz téged a partvonalra, és szabályosan tesz ki.

– *Milyen „befogadó” vagy?*

– Összevissza olvasok irodalmat, mindenevő vagyok, épp ahogy annak idején zenét hallgattam. Boldogult ifjú-és-sznob koromban úgy gondoltam, mindent meg fogok hallgatni, mindenfajta interpretáció érdekelt, csak lassan láttam be, hogy mire kell nekem a zene. Az irodalmat a „szakmából” olvasom, képzőművészeti érdeklődésem is inkább poétikai, *tehát* a „nagyság” mellett a „nagy különbségek” foglalkoztatnak. Zeneművek esetében is, de itt jobban meg vagyok fogva, le vagyok nyugózva. Nem általában. Általában nem vagyok lenyűgözve, bizonyos szerzők bizonyos darabjaitól – és azok bizonyos interpretációitól – igen. A zene valamiként a legtöbb számomra, úgy érteve, hogy bizonyos megoldások relatíve szűk köre: ezeket nem „érdeklődve hallgatom”, (már) nem akarok „érteni” semmit ezekkel kapcsolatban, egyszerűen szólva: nem érdekelnék. Annál mélyebb regisztereket érintenek, szóval nem tudok, nem is feltétlenül, nem mindig akarok szabadulni tőlük. Hagyom, hogy függjek. Az tudjuk, milyen. Veszélyes. Csak ha túlzottan lemerítenek, túlzásig szívnak, akkor szabadulok. Praktikusán úgy ment a „megszűnt az érdeklődésem a zene iránt” folyamat, hogy először is beláttam, nincs végtelen időm, akkor meg minek hallgassam meg az *Apassionata* szonátát mással, mint Glenn Goulddal, akinek az interpretációja bejön. Miért hallgassak francia operákat? Miért hallgassak reneszánsz zenét, Haydn-szimfóniákat, huszadszor amúgy igen szép korai Verdi-operákat? Pár tucat zenemű bőven elég arra, amit akarok velük. Elég a felkavarodáshoz, odaláncoltatáshoz. Ez nem jelenti azt, hogy nem hallgatok meg bármit, ami jön, csak nem törekszem rá, ellentétben az irodalommal vagy a képzőművészettel.

– *Azt mondtad, még az elején, hogy lényegében te soha nem érsz rá.*

– Ennek megfelelően mindig ráérek. Arra érek rá, amit megengedek magamnak. Szóval, nagy úr lettem, úgy csinálom, ahogy hétköznapi életet élő emberek soha nem csinálhatják. Számomra az a hétköznapi, amire másoknak „most még” – satöbbi, milliő önfelmentő mondatot hallottam már másoktól – úgymond nincs idejük. Inkább ilyenekre szakítanának időt, mondom én, inkább csak magamnak. Amúgy valóban nem érek rá, mert túl sok olyasmivel foglalkozom, amire mások egyáltalán nem érnek rá. Mindez az írásba fut bele. Igaz, olyan ügyekbe is belefutok, belegabalyodom, amikkel valaha kevésbé, sőt a legkevésbé sem törődtem, például a politikának nevezett diskurzusba. A dolog körüli súlyos zűrzavar nyomaszt. Nyomaszt, hogy eltereli a figyelmem. Olvasgatnál nagy nyugisan a szobádban, de nem megy, mivel behallatszik a konyhából a cselédség perpatvara. A politikát leváltotta a pártpolitika, súlyos szereptévesztés van, és mi bevesszük ezt a szerepvavart, asszisztálunk hozzá. A politika, a „polisz” közös ügyei elrendezésébe való igyekezet, mindenki (ideértve azokat, akik saját magukat értik ide)

közös érdeke, az értelmiség, saját apró-cseprőségein túl a világ dolgaira reflektálók közös ügye. Vannak aztán, akik ezért-azért, ennek-annak hiányát a hatalommal kompenzálандó, pénzért-pozícióért-presztízsból, vagy akár ügyszeretéből, megváltandó a megváltásra vágyókat, hivatalos-hivatásos, főfoglalkozású politikusok lesznek. Nagyon helyes, szükséges, hogy helyettem, akinek ehhez nincs se kedve, ideje, nem ért hozzá, és nem is akar érteni, lehetőleg szakemberek intézzék a pénz-, had- és kutyaszar-eltakarítási ügyeket. Folyik hát az intézkedés(sel járó hatalom)ért való tülekedés, oké, viszont mikor egy-egy választás után eldőlni látszanak pár évre az erőviszonyok, kiválasztjuk, felfogadjuk az aktuális garnitúrát, a küzdelem csöppet sem lankad, és ez az, ami untat. Zavar, „báncsa a fület”. Ezek az emberek, a pártmuksik pontosan tudják, mi a játszma, velük nincs baj abból a szempontból, hogy lényegében a dolgukat végzik: amellet, hogy a mi dolgainkat végzik, a hatalom körül tülekedve egymással marakodnak. Igazából velünk van baj, akik ennyire bedőlünk a játékaiknak. A beetetést a média végzi, gyakorlatilag ők hangosítják föl – most már az elviselhetetlenségig – a purparlét. Ahelyett, hogy ellenkezőleg, igyekeznének a szerepzavart oszlatva kicsit más dolgokra felhívni a figyelmet, másfelé mozdítani azokat, akikhez hozzáférnek. És sok mindenkire hozzáférnek. Tudom, naivítás ezt várni, a média önjáróvá vált, nem közvetít, egyes médiumok elsősorban saját magukat közvetítik. Olyasmit, amit elég érdekesnek tartanak ahhoz, hogy épp őket válassza a reklámok által megcélzott fizetőképes populáció, ez is rendben van így. Rossz, de normális. Az nincs rendben, hogy lenyeljük. Ez nem normális, az a normális, ha ellenállsz annak, ami neked rossz. Sokáig úgy gondoltam, hogy oké, nem figyelek oda, de ez a típusú zaj behálózza a teret, nem tudom nem meghallani. Egyszerűen gáz, ami megy. Ha elzárkózom, elzárom, eladom a tévét, az struccpolitika, homokba dugott fej, nem valami kényelmes pozíció. Nem is tudom, most azt gondolom, hogy be kell szólni, bele kell szólnia annak a körnek, akinek végképp elege lett. Van házam, van személyzetem hozzá, helyes, intézik az ügyeim, mosnak, főznek, takarítanak, megvédenek a betolakodóktól, ezért őket fizetem, és azzal sincs gond, hogy a személyzet verseng egymással, melyik tudná jobban elvégezni az elvégzendőt. Akkor van kis probléma, ha egy idő után nem tudok másra figyelni, mint a személyzet egymással való harcára, ha annyira elpofátlanodnak, hogy csak az üvöltözésüket hallom. Ráadásul nem abban versenyeznek egymással, hogy melyikük végzi jobban a dolgát, nem azért üvöltöznek, hanem hogy felhívják magukra a figyelmet. Ilyenkor az marad, hogy kiszól a háziúr a könyvtárszobából. Kuss. Elég, elég legyen. Rendben van, legyen verseny, de óhajtom én ezt folyamatosan hallgatni? Majd, adott helyzetben, amikor döntök, meghallgatom őket, egyébként végezzék a dolgaim, és csönd legyen. Nehogy má’ a személyzet döntse el, hogy én mikor mit akarok, a ‘a la *Hyppolit, a lakáj*. A baromi gáz az, hogy ha föladod a könyvtárszoba-pozíciót, és kimész a konyhába, odaállsz közéjük, egyből rád fröccsen ez-az, irtó konyhaszagú leszel tőlük. Ebben a felállásban itt, körülöttünk alaposan megfordultak a viszonyok, a „politikai elit” úgy tesz, mint-ha *tényleg* a tényleges hatalom birtokosa volna, nem csak a végrehajtáshoz-elintézéshez szükségesé. Már azáltal, hogy úgy viselkedik, ebbe a helyzetbe játssza magát, a kisemmizett háziúr pedig kisomfordál a konyhába, hátha dobnak neki

egy kis koncot. Lehetséges: csakhogy ez így életveszélyes. Túlságosan kockázatos, hosszú távon magának a „politikai elitnek” is rosszat tesz: végül ők is ugyanitt élnek, ami neked zaj, nekik is csak zaj, még ha ők gerjesztik is. Aki köztéren szemetel, akarja vagy nem, ugyanúgy hazahordja a cipője talpán a ganét, mint aki nem szemetel, ha járkál, ugyanúgy rosszul jár, mert ugyanabban a (szöveg)környezetben él. Ha képes kilépni a szerepéből, azonnal bele egy kutyaszarba: azonnal átérzi, csakhogy nemigen lép ki. Gyorsan visszalép, nincs „munkaidőn kívül”, taxisofőrből már sosem lesz úrvezető, egyszerűen nem éri meg neki. Nem engedi meg magának a passziót, ő ezzel passziózik. Ebben a leosztásban valóban a lényeges ügyek szorúlnak ki a beszédből, élet és halál, szerelem, tavasz, nagy kajálások és nagy focizások, nők, barátság stb., mondj még néhányat. Ahelyett, hogy ezekkel foglalkoznál, kikullogsz a konyhába zajongani? Cselédséggel elegyedni? Rosszul teszed. Ezt magamnak mondom, mert mindenki azzal foglalatostkodik, amivel. Akar, tud, ahogy hozza a sorsa. És tényleg óriási a konc, amit le lehet nyúlni. A média felelős, vagyis hogy felelőtlen, ott nagyon okos emberek végtelen cinizmussal nagy sáskajárást rendeznek, nem kéne hagyni. Nem amúgy a műsorok pusztítanak – korántsem csak-tiszta-forrásból-imamalmoznék, nem vagyok érdekelt a hanyatlástörténet szajkózásában –, hanem hogy nézettség-őrület jegyében ennyire az alj van célbavéve. Nem a „valóságsók” ellen papolok, főleg nem a szokásos focimeccs-közvetítés kontra költészet-színház dichotómiát nyomtatnám, csupán azt látnám jónak-mulattatónak, ha a média kis munkát tenne bele. Kivilágosítaná, hogy mindaz, ami adódik, ami közvetítésre érdemesnek, érdekesnek találtatik, kultúra. Valamiféle viszonya kéne hogy legyen a közvetítőnek a közvetítetthez, ha már közvetíti, ezáltal hívná fel a nézők figyelmét arra, hogy ők is viszonyuljanak. Fölhívás reflexióra, hogy ne pusztán beegyék, de nézzék-ízlelgessék is a népek, amit lenyelnek. Ezt kispórolják, mindent kispórolnak, ami lehetséges, a médium ráteszi a konyhád falára a poharat, kvázi kihangosítva vele a személyzet veszekedését, és ennyi, hallgathatod. Viszolyogtató, engem mindenképp taszít. Karinthy hajdanán úgy mutatkozott be a nőknek, hogy *Karinthy vagyok, térjen magához*. Most nem sírom itt vissza – na jó, visszasírom – a tömegmédiá előtti időket, de ami itt megy, azt ilyen jámbor pofával nem kéne eltúrnunk. Egyébként így bemutatkozni, az nem lehetett semmi: az arcod nem ismerik, de a név – a mű – erős ütés, már el is ájul az illető. Elalél az úriaszszony. Ma attól ájulnak el, aki a médiában megjelenik, és ugye ki (nem) jelenik meg a médiában. A politikuson kívül maga a média („személyiség”), aki bárkiből lehet. Művész, tudós elvértve kerül be, és akkor *hova* kerül. Létesítenek krecliket, kulturális műsorokat dögunalom-tűrők részére, na ide, és akkor ez még valami, noha semmi, ezért aztán a művészek, ha bármely alkalom adódik, vadul nyomatni kezdik saját magukat. Gyakorlatilag megszűnt a mások munkája iránti érdeklődés, ilyesmire a heveny versengés, piaci tülekedés miatt nem marad energia, úgy érzik, az már nem fér bele. Egykor színészek ismertek festőket, festők írókat, írók balerinákat és fordítva, odafigyeltek egymásra, visszafigyeltek, ma ez nincs, mind a saját bizniszével foglalatostkodik, és ennek megfelelően mind rosszul jár. Ha csakis saját magadra figyelsz, nem várhatod el, hogy más is figyeljen rád. Tudatosan kellene utaznunk egymásra, ez talán kihúzná a széles értelemben vett

szakmát, a „művészet ügyét” a lefele spirálból, az odafigyeletlenségből, a radikális presztízsvesztésből. A média segíthetne. Magától nem teszi, a lobbí pedig gyenge, nincs, ami benyomjon oda. Ha bevesz, érdekes leszel, de csak úgy tudsz bekerülni, ha médiaképpé válsz, abban az értelemben, hogy érdekes vagy, viszont azt meg ki dönti el, ugye, és akkor megint az elején vagyunk. Ha a könyved a szokásos ezer példány helyett megjelenik százezer példányban, és meg is veszik, abban a pillanatban érdekessé válva bekerülsz, csak hogy anélkül, hogy bekerülnél, nem veszik meg a könyved stb., ilyen a menet. Lavinaeffektus: valaminek be kell indítania azt a lavinát. Tudod, egy kis veréb, angyalszárnyakkal. Szép játék amúgy, és telik-múlik vele az élet.